

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

TA'LIM TIZIMINING JAMOAT XAVFSIZLIGI SOHASIDA FUQAROLIK FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

Urazbaev Abatbay Askerbayevich

O'zbekiston Respublikasi IIV Maxsus operatsiyalarni muvofiqlashtirish boshqarmasi Maxsus tayyorgarlik o'quv markazi, sikl boshlig'i

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy modellari, xususan, davlat markazlashgan tizimdan jamiyatga yo'naltirilgan (community-oriented) va sheriklikka asoslangan (co-production) modellarga o'tish masalalari tahlil qilinadi. Muallif fuqarolik ishtirokining institutsional asimmetriyasi muammosini ko'tarib, aholining xavfsizlikni ta'minlashdagi rolini faqat yordamchi element emas, balki tizimli subyekt sifatida shakllantirish zarurligini asoslab beradi. Tadqiqotda ta'lim tizimining profilaktik funksiyasi va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning servis modeliga o'tish bosqichlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: jamoat xavfsizligi, fuqarolik ishtiroki, jamoatchilik nazorati, sheriklik, community policing, prevensiya, ta'lim tizimi, servis modeli.

РОЛЬ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ В СФЕРЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Уразбаев Абатбай Аскербаевич

Учебный центр специальной подготовки Управления координации специальных операций МВД Республики Узбекистан, начальник цикла

Аннотация

В данной статье анализируются современные модели обеспечения общественной безопасности в Республике Узбекистан, в частности, вопросы перехода от государственно-центричной системы к моделям, ориентированным на сообщество (community-oriented) и со-производство (co-production). Автор поднимает проблему институциональной асимметрии гражданского участия и обосновывает необходимость формирования роли населения в обеспечении безопасности не просто как вспомогательного элемента, а как системного субъекта. В исследовании рассматриваются профилактическая функция системы образования и этапы перехода правоохранительных органов к сервисной модели деятельности.

Ключевые слова: общественная безопасность, гражданское участие, общественный контроль, партнерство, community policing, превенция, система образования, сервисная модель.

THE ROLE OF THE EDUCATION SYSTEM IN SHAPING CIVIC ENGAGEMENT IN THE FIELD OF PUBLIC SAFETY

Urazbaev Abatbay Askerbayevich

Special Training Center of the Special Operations Coordination Department of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Head of Cycle

Abstract

This article analyzes modern models of ensuring public safety in the Republic of Uzbekistan, specifically focusing on the transition from a state-centric system to community-

oriented and co-production models. The author addresses the issue of institutional asymmetry in civic participation and justifies the need to transform the role of the population from a supplementary element into a systemic subject of public safety. The research examines the preventive function of the education system and the stages of law enforcement agencies' transition to a service-oriented model of operation.

Keywords: public safety, civic participation, public control, partnership, community policing, prevention, education system, service model.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” [1]. Bu tamoyil jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy siyosiy-huquqiy nuqtayi nazarini tashkil etadi. Davlatimiz rahbarining “Ichki ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiya, prokuratura – hammasi xalqqa xizmat qilishi kerak” degan ko‘rsatmasi [2] xavfsizlik tizimining barcha bo‘g‘inlariga nisbatan yangi ijtimoiy yondashuvni belgilab beradi.

Biroq ushbu qat’iy siyosiy qarorlarni hayotga tatbiq etish jarayoni amaldagi institutsional tuzilmalar bilan bog‘liq qator cheklov va murakkabliklarga duch kelmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida [3] subyektlar rollarining me’yoriy mustahkamlangan asimmetriyasi yaqqol namoyon bo‘ladi. Xususan, Konsepsiyaning 1-bob 1-bandida jamoat xavfsizligini ta’minlash “davlat tomonidan” amalga oshiriladigan tizim sifatida ta’riflangan bo‘lsa, 6-band davlat organlarini ta’minlovchi subyektlar sifatida majburiyat yuklangan tomon, fuqarolar va NNTlarni esa ishtirok etuvchi subyektlar sifatida huquqqa ega tomon tarzida ierarxik belgilab qo‘ygan [3]. Konsepsiyaning 18-bandida esa fuqarolar ishtiroki “ishtirok etishi mumkin” degan dispozitiv norma orqali ifodalangan, bu fuqaro ishtirokining institutsional majburiyat emas, balki ixtiyoriy, fakultativ xarakter kasb etishini huquqiy jihatdan tasdiqlaydi [3]. Natijada jamoat xavfsizligining ta’limiy va institutsional modeli sezilarli darajada davlat tartibga solishiga yo‘naltirilgan bo‘lib, unda fuqarolar asosan preventiv choralarni qabul qiluvchi subyekt va tizimning qo‘shimcha elementi sifatida namoyon bo‘ladi, xavfsizlikni ta’minlashda faol sheriklar sifatida emas. Bu esa Prezident tomonidan ilgari surilgan “xalq bilan ishlash” tamoyilining to‘liq va samarali ro‘yobga chiqarilishi yo‘lida hal etilishi lozim bo‘lgan masalalar mavjudligini ko‘rsatadi.

Xavfsizlikni birgalikda ta’minlashning zamonaviy modellari (co-production of security) [5; 6] davlat va jamiyat o‘rtasidagi sheriklik muhimligini ta’kidlaydi, bunda xavfsizlik davlat himoyasining an’anaviy yondashuvlarini to‘ldirgan holda umumiy mas’uliyat natijasi sifatida shakllanadi. Amaldagi model quyidagi nisbat bilan xarakterlanadi: davlat – faol subyekt, fuqarolar – yordamchi, fakultativ element. Muqobil zamonaviy model esa davlat va fuqarolarning xavfsizlik borasida teng huquqli va bir-birini to‘ldiruvchi subyektlar bo‘lishini, fuqarolar ishtiroki epizodik emas, balki strukturaviy o‘rnatilgan xarakterga ega bo‘lishini nazarda tutadi. Bunda gap majburiyatlarning rasmiy tenglashtirilishi haqida emas, balki funksional yuklamani qayta taqsimlash va ishtirokni institutsionallashtirish haqida bormoqda.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev quyidagilarni ta’kidlaydi: “Profilaktika ishlari tahlilga asoslangan bo‘lishi kerak. Har bir huquqni muhofaza qilish organida jinoyatchilikning joyi va turi bo‘yicha chuqur ma’lumot bo‘lishi, buning uchun davlat idoralari, jamoat tashkilotlari muntazam birga ishlashi zarur. Ichki ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiya, prokuratura – hammasi xalqqa xizmat qilishi kerak. Shu bilan birga, jamiyatda ham jaholatga qarshi ma’rifat kuchli bo‘lishi lozim. Muhit shunday bo‘lishi kerakki, hech kim jinoyatga qo‘l ura olmasin” [2]. Ushbu talablar xavfsizlikni ta’minlashning ijtimoiy-profilaktik modeliga o‘tish zaruratini tasdiqlaydi. Biroq bu o‘tish tashkiliy o‘zgarishlar bilan cheklanib qolmaydi, u fuqarolik ishtirokining institutsional asimmetriyasini bartaraf etishni, ya’ni “jamoat xavfsizligini ta’minlashda ishtirok etish” [3] modelidan “xavfsizlikni hamkorlikda ta’minlash”

modeliga o'tishni talab qiladi. Aks holda, fuqarolik ishtiroki funksional emas, balki rasmiy ravishda institutsionallashtirilgan holatda saqlanib qoladi, bu esa preventiv mexanizmlar samaradorligining pasayishiga olib keladi va ijtimoiy ishtirok salohiyatini cheklaydi [4].

Metodlar. Ushbu tadqiqotda jamoat xavfsizligini tushunishga nisbatan tizimli yondashuv qo'llanilgan bo'lib, uning doirasida ushbu kategoriya shaxs, jamiyat va davlatni ichki hamda tashqi tahdidlardan himoya qilishga yo'naltirilgan ijtimoiy-huquqiy, institutsional va ijtimoiy-madaniy mexanizmlarning ko'p bosqichli tizimi sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv jamoat xavfsizligi mazmunini asosan jamoat tartibini saqlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish bilan cheklaydigan tor huquqiy talqinlardan o'zining keng qamrovliligi bilan ajralib turadi. Mazkur kontekstda jamoat xavfsizligi huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy-madaniy mexanizmlar majmui orqali ta'minlanadigan hamda shaxs, jamiyat va davlatning huquqbuzarliklar, nizolar va destruktiv ijtimoiy jarayonlardan himoyalanganlik holati sifatida qaraladi. Millatlararo totuvlik uning tarkibiy qismi bo'lib, teng huquqlilik, kamsitishga yo'l qo'ymaslik, madaniyatlarni o'zaro hurmat qilish va nizolarni huquqiy tartibga solish tamoyillariga asoslangan millatlararo munosabatlarning barqaror holati sifatida belgilanadi.

Jamoat xavfsizligini ta'minlashda fuqarolik ishtirokini ilmiy-tahliliy maqsadlarda quyidagi funksional shakllarga ajratish metodologik jihatdan asoslangan:

Birinchi shakl – huquqbuzarliklar profilaktikasidagi ishtirok. Bu ichki ishlar organlariga ixtiyoriy ko'maklashish, mahalla va ta'lim muassasalari darajasida huquqiy-ma'rifiy tashabbuslarni ilgari surishni o'z ichiga oladi.

Ikkinchi shakl – jamoatchilik nazorati. U qonunchilikda belgilangan doirada davlat organlari faoliyatini kuzatish va baholashning institutsionallashtirilgan mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchi shakl – sheriklik amaliyotlari. Bu shakl xalqaro "community policing" modeliga yaqin bo'lib, xavf-xatarlarni aniqlash va preventiv yechimlarni ishlab chiqishda huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar hamda mahalliy hamjamiyatlarning tizimli hamkorligiga tayanadi.

Jamiyatga yo'naltirilgan model jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun mas'uliyatni davlat va fuqarolar o'rtasida qayta taqsimlanishini nazarda tutadi hamda aholi ishtirokini keng qamrovi ijtimoiy nazorat tizimining elementi sifatida institutsionallashtiradi [5; 6].

Bunday differensiallash ishtirok etishning turli mexanizmlari o'rtasida konseptual chalkashliklarning oldini olish imkonini beradi. Shu bilan birga, u fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish bo'yicha konstitutsiyaviy huquqini amalga oshirish shakli hamda ko'p bosqichli preventiya tizimining muhim elementi bo'lib xizmat qiladi [7].

Natijalar. Normativ-huquqiy ziddiyat shundan iboratki, Konstitutsiya fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqini mustahkamlaydi, sohaviy qonunchilik esa profilaktika va jamoatchilik nazoratida ishtirok etishga ruxsat beradi [7; 8; 9]. Biroq davlatning real jalb etish mexanizmlarini yaratish normativ darajada aniq mustahkamlanmagan, fuqarolar ishtiroki tizimning zaruriy elementi maqomiga ega bo'lmay, yordamchi bo'lib qolmoqda. Bundan quyidagi asosiy xulosa kelib chiqadi: jamoat xavfsizligini ta'minlashda fuqarolik ishtiroki funksional jihatdan emas, balki rasmiy ravishda institutsionallashtirilgan.

Mavjud tahliliy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda ushbu tamoyilning amaliyoti asosan davlat yetakchiligidagi yondashuv doirasida shakllanmoqda, xavfsizlik, avvalo, davlat tomonidan ko'rsatiladigan xizmat sifatida talqin qilinmoqda. Shu bilan birga, kelgusida fuqarolarning teng huquqli hamkorlar sifatidagi tarkibiy ishtirokini yanada kengaytirish va xavfsizlikni birgalikda ta'minlash mexanizmlarini rivojlantirish uchun sezilarli salohiyat mavjud [4].

Zamonaviy boshqaruv paradigmasi nuqtayi nazaridan ta'lim tizimi nafaqat bilim berish vositasi, balki jamoat xavfsizligi sohasida fuqarolarning ijtimoiy subyektligini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim strategik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, mavjud ta'lim modelida ayrim jihatlar real ijtimoiy ehtiyojlar va kutilayotgan institutsional natijalar

o'rtasida muayyan tafovutlar mavjudligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimining zamonaviy transformatsiyasi davlat organlari, shu jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida servis modelining kuchayishi bilan tavsiflanadi. Mazkur model doirasida ushbu organlar fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirilgan institutlar sifatida qaraladi. Ushbu kontekstda O'zbekiston Respublikasining rasmiy davlat siyosati hujjatlarida qayta-qayta ifodalangan "Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak" tamoyili nafaqat siyosiy-huquqiy, balki sotsiomadaniy mazmun ham kasb etmoqda. Bu esa jamiyat va davlat organlari o'rtasidagi ishonch darajasini oshirishni, shuningdek, huquqbuzarliklar profilaktikasida fuqarolik ishtiroki shakllarini kengaytirishni nazarda tutadi.

Xususan, jamoat xavfsizligini ta'minlashda ta'lim jarayoni davlat organlari uchun, jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimi uchun malakali kadrlar tayyorlashning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida shakllangan. Bu esa, o'z navbatida, tizimning institutsional barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq fuqarolarda jamoat xavfsizligini ta'minlash jarayonlarida faol ishtirok etish, tashabbuskorlik va shaxsiy mas'uliyat hissini yanada rivojlantirish imkoniyatlari mavjud.

Shuningdek, institutsional darajada ijtimoiy va fuqarolik ishtirokchilik ko'nikmalarini shakllantirish hamda amaliy profilaktika mexanizmlarini o'rgatish yo'nalishlari bosqichma-bosqich takomillashtirishni talab etadi. Bu jarayon ta'lim tizimining funksional imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Natijada ayrim hollarda jamoat xavfsizligini ta'minlashda davlat va jamiyat o'rtasidagi funksional taqsimotda muayyan nomutanosibliklar kuzatiladi: davlat tizimida professional kadrlar tayyorlash izchil amalga oshirilayotgan bir paytda, fuqarolik jamiyati institutlarining amaliy ishtirokini kengaytirish salohiyati to'liq ro'yobga chiqarilmagan.

Mazkur holat quyidagi yo'nalishlarda qo'shimcha e'tibor qaratishni taqozo etadi:

- aholida xavfsizlikni ta'minlashda o'zaro hamkorlik tamoyillarini mustahkamlash;
- huquqni muhofaza qiluvchi organlar va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonch hamda muloqotni yanada rivojlantirish;
- profilaktika va prevensiya mexanizmlarini diversifikatsiya qilish;
- mahalliy hamjamiyat darajasida ijtimoiy nazorat va fuqarolik ishtiroki institutlarini qo'llab-quvvatlash.

Fuqarolik ishtiroki mexanizmlarini shakllantirishning konstitutsiyaviy-huquqiy asosini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi tashkil etadi [7]. 19-moddada mustahkamlangan teng huquqlilik tamoyili ko'p millatli muhitda kamsitishsiz o'zaro hamkorlik qilishning me'yoriy bazasini shakllantiradi. 36-moddada fuqarolarning jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish, jumladan, jamoatchilik nazoratini amalga oshirish huquqini belgilaydi, bu esa jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi fuqarolik faolligini institutsionallashtiradi. 71-moddada ijtimoiy, milliy yoki diniy adovatni qo'zg'atishga qaratilgan birlashmalar faoliyatini taqiqlaydi, shu tariqa ruxsat etilgan ishtirokning huquqiy chegaralarini belgilaydi hamda ekstremizmning me'yoriy prevensiya mexanizmini shakllantiradi.

Mazkur konstitutsiyaviy qoidalarning amalga oshirilishi sohaviy qonunchilik bilan tartibga solinadi. O'zbekiston Respublikasining "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni fuqarolik jamiyati institutlarining davlat organlari faoliyati monitoringidagi ishtirokning protsessual-huquqiy modelini shakllantiradi [8]. "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun fuqarolar va jamoat birlashmalari ishtirokini o'z ichiga oluvchi ko'p bosqichli prevensiya tizimini mustahkamlaydi. Bu esa aholida huquqiy tahlil, mediativ muloqot va madaniyatlararo hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirishni talab etadi [9]. Institutsional nuqtayi nazardan ushbu model huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalarining ta'lim tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan funksional hamkorligini nazarda tutadi.

Ta'limiy prevensiya, ya'ni ta'lim orqali profilaktika ishlari subyektlilikni shakllantirish

mexanizmi sifatida O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida mustahkamlangan davlat ta'lim siyosatining insonparvarlik yo'nalishi, inson huquqlari ustuvorligi va fuqarolik ruhida tarbiyalashga asoslanadi [11]. Ta'lim kognitiv, qadriyatli va xulq-atvorga oid funksiyalarni bajaradi: huquqiy ongni shakllantiradi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi hamda millatlararo muhitda bag'rikenglik asosidagi hamkorlik modellarini o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Profilaktika inspektorlarining kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi alohida ahamiyatga ega. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qayta-qayta ta'kidlab o'tilgan "xalq bilan ishlaydigan xodimlar"ning aholi psixologiyasini chuqur bilishi, huquqbuzarlik sodir etgan yoshlar va ayollar muammolarini o'rganishi hamda mas'ul tashkilotlarni jalb etgan holda ularga kompleks yordam ko'rsatishi zarurligi ushbu sohada davlat siyosatining strategik yo'nalishini belgilab beradi [2]. Ushbu yondashuv ichki ishlar organlari faoliyatining rasmiy-jazolash modelidan ijtimoiy-profilaktik modelga o'tishini aks ettiradi.

Muhokama. Mazkur modelni rivojlantirishning muhim konseptual yo'nalishi – huquqni muhofaza qiluvchi organlar, jumladan, Ichki ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiya va prokuratura organlarining xalqqa xizmat ko'rsatish vazifasini oldingi o'ringa qo'yishi, shuningdek, jamiyatda ma'rifiy ishlarni kuchaytirish orqali jinoyatchilikka nisbatan umumiy murosasizlik muhitini shakllantirishdan iboratdir. Ushbu ko'rsatma xavfsizlikni ta'minlashda an'anaviy ma'muriy yondashuvdan bosqichma-bosqich sheriklik paradigmasiga o'tish jarayonini ifodalaydi. Bu, o'z navbatida, faqat sodir etilgan hodisalarga munosabat bildiruvchi reaktiv-ma'muriy modeldan, profilaktika va ta'lim vositalari ustuvor ahamiyat kasb etuvchi hamda jamiyat manfaatlariga yo'naltirilgan zamonaviy boshqaruv modeliga o'tishni aks ettiradi.

Xalqaro amaliyot mazkur yo'nalishda e'tiborga molik yondashuvlarni namoyon etadi. Xususan, Finlandiya tajribasida ta'lim tizimi doirasida huquqiy ong, xavfsizlik madaniyati va ijtimoiy mas'uliyat elementlarini integratsiyalashga alohida e'tibor qaratilgan. Maktab ta'limi jarayonida fuqarolik kompetensiyalari, jumladan, xavfsizlikka oid ongli xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar qo'llaniladi. Shu bilan birga, politsiya va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik turli profilaktik dasturlar va interaktiv muloqot shakllari orqali amalga oshirilib, bu "community policing" tamoyillarining ta'lim sohasi bilan uyg'unlashuvini ifodalaydi. Mazkur yondashuvlar Finlandiyaning milliy o'quv dasturlarida ham o'z aksini topgan bo'lib, ularda transversal kompetensiyalar doirasida fuqarolik faolligi, xavfsizlik madaniyati va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Xususan, Finlandiya Milliy Ta'lim Agentligi tomonidan ishlab chiqilgan asosiy o'quv dasturlarida (National Core Curriculum) o'quvchilarda xavfsiz muhitda yashash va faoliyat yuritish ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifa sifatida qayd etilgan [13].

Boshqa ilg'or mamlakatlarda esa oliy ta'lim va huquqni muhofaza qilish tizimining integratsiyasi yanada chuqurroq shakllangan. Buyuk Britaniyada Politsiya kolleji (College of Policing) tomonidan ishlab chiqilgan "fuqarolarning politsiya faoliyatida ishtiroki" (Citizens in Policing) dasturi doirasida universitet talabalari politsiya tuzilmalarida ko'ngilli yordamchi sifatida faoliyat yuritadi. Janubiy Uels universiteti (University of South Wales) talabalari esa maxsus "Virtual Volunteering" platformasi orqali huquqni muhofaza qiluvchi organlar oldida turgan real muammolarga, masalan, uyushgan jinoyatchilik, firibgarlikka yechim taklif qiladi [16; 17]. Germaniyada esa Shimoliy Reyn-Vestfaliya politsiya va davlat boshqaruvi oliy maktabida (Hochschule für Polizei und öffentliche Verwaltung Nordrhein-Westfalen) nazariy tahsil amaliy tayyorgarlik bilan uyg'unlashtirilgan holda, talabalar uch yil davomida universitetda va politsiya organlarida muqobil ravishda o'qib, ish joyiga oldindan qabul qilinadi. Ushbu dual ta'lim modeli nafaqat mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi, balki ularning fuqarolik mas'uliyati va jamoatchilik bilan ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi [18; 19].

Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar ta'lim tizimi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlikning profilaktik samaradorligini tasdiqlaydi. Jumladan, jamiyat va

davlatning birgalikdagi ishtirokiga asoslangan xavfsizlik modeli (co-production of security) fuqarolarning ishtirokini kengaytirish orqali ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilishi ta'kidlanadi [14].

Mazkur tajriba shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimi orqali fuqarolarda xavfsizlik madaniyatini bosqichma-bosqich shakllantirish jamoat xavfsizligini ta'minlashda institutsional mexanizmlarni to'ldiruvchi omil sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Bu esa profilaktika faoliyatining samaradorligini oshirish, shuningdek, jamiyatning o'zini o'zi tartibga solish salohiyatini rivojlantirish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

O'zbekiston miqyosida ham ta'lim muassasalarida profilaktik faoliyatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bir qator muvaffaqiyatli tashabbuslar shakllanib bormoqda. Masalan, ayrim hududlarda prokuratura va ichki ishlar organlari, ta'lim muassasalari hamda mahalla institutlari hamkorligida o'quvchi-yoshlar o'rtasida huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan turli dastur va tadbirlar yo'lga qo'yilgan. Rasmiy axborot va tahliliy materiallar bu yo'nalishdagi ishlar huquqiy ongini yuksaltirish hamda huquqbuzarliklar profilaktikasiga xizmat qilayotganini ko'rsatadi. Bunday tajribalarni tizimlashtirish va bosqichma-bosqich kengaytirish taklif etilayotgan konsepsiyaning hayotiyligi uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'lim sohasidagi zamonaviy islohotlar ta'lim jarayoni sifatini oshirish, kredit-modul tizimini bosqichma-bosqich joriy etish hamda kompetentli, tashabbuskor va ijtimoiy mas'uliyatli bitiruvchini shakllantirishga yo'naltirilgan "Universitet 3.0" konsepsiyasini amalga oshirishga qaratilgan [10]. Jamoat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha mutaxassislarini tayyorlash alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bu jarayon fanlararo bilimlar, amaliy ko'nikmalar va faol fuqarolik ishtiroki uyg'unligini talab qiladi. Bu borada Niderlandiya universitetlarida keng qo'llanilayotgan "dual ta'lim" modeli [15] – talabalar bir vaqtning o'zida oliy ta'lim muassasasida va huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar yoki fuqarolik jamiyati tashkilotlarida amaliy tajriba orttiradigan tizim – "Universitet 3.0" konsepsiyasini jamoat xavfsizligi sohasida boyitish uchun xorijiy muqobil namuna sifatida e'tiborga loyiqdir.

Ta'lim siyosatini takomillashtirish jamoatchilik nazorati va huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha o'quv modullarini institutsionallashtirishni, inson huquqlari, konfliktologiya va madaniyatlararo muloqot bo'yicha fanlararo kurslarni joriy etishni, antikriminogen qarashlarni shakllantirishga yo'naltirilgan huquqiy ma'rifat dasturlarini rivojlantirishni, shuningdek, talabalarning ijtimoiy va huquqiy-ma'rifiy loyihalardagi ishtirokini nazarda tutuvchi amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish modellarini tatbiq etishni taqozo etadi. Muhim yo'nalishlardan biri bu ta'lim tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasida barqaror hamkorlik mexanizmlarini yaratishdir [12]. Bu esa ta'lim tizimini jamoat xavfsizligini ta'minlashning ko'p bosqichli umummilliy modeliga integratsiya qilish imkonini beradi.

Raqamli muhitda kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish masalasi ham alohida e'tiborni talab etadi. Bugungi kunda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internet-firibgarlik, kiberbulling va ekstremistik kontentni tarqatish kabi tahdidlar yangi ijtimoiy xavf omillari sifatida namoyon bo'lmoqda. Ta'lim tizimida raqamli profilaktika modullarini joriy etish – onlayn xavfsizlik qoidalarini, raqamli savodxonlikni va kiberhuquqni o'rgatish – zamonaviy xavfsizlik madaniyatining ajralmas qismi bo'lib qolmoqda. Raqamli platformalar va mobil ilovalar orqali huquqiy ma'rifat dasturlarini amalga oshirish fuqarolik faolligini oshirishning innovatsion mexanizmi sifatida ham ishlatilishi mumkin, bu esa ta'lim jarayonini yanada interaktiv va auditoriyaga yaqinlashtiradi.

Ta'limiy preventsiya mexanizmlarini samarali amalga oshirish ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tizimli joriy etishni talab etadi. Xususan, keys-stadi, simulyatsion mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlarni modellashtirish, loyiha va tadqiqot faoliyatiga asoslangan yondashuvlar talabalarda huquqbuzarliklarning sabablarini tahlil qilish, ijtimoiy xavf omillarini aniqlash va profilaktik choralarni ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan

birga, raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish orqali nizoli vaziyatlarni virtual muhitda tahlil qilish, aholi bilan muloqot strategiyalarini ishlab chiqish hamda qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin.

Polietnik muhitda faoliyat yurituvchi, rivojlangan madaniyatlararo kompetensiyaga, muloqot ko'nikmalariga va aholi bilan sheriklik asosida hamkorlik qilish qobiliyatiga ega bo'lgan huquqni muhofaza qiluvchi organlar kadrlarini tayyorlash alohida ahamiyatga ega. Mazkur kontekstda madaniyatlararo kompetensiya turli etnik va diniy guruh vakillari bilan hurmat va huquqiy asosda muloqot qilishni, shuningdek, nizolarni hal etishda preventsiya va mediatsiya texnologiyalarini qo'llashni ta'minlaydigan professional bilimlar, qarashlar va ko'nikmalar majmui sifatida belgilanadi.

Mazkur yondashuvning oliy ta'lim tizimida amaliy ahamiyatini ta'minlash maqsadida o'quv jarayoniga metodik jihatdan asoslangan yo'nalishlarni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Jamoat xavfsizligi va huquqbuzarliklar profilaktikasi masalalarini fanlararo modul sifatida kiritish, o'quv mashg'ulotlarida amaliy komponent ulushini oshirish, oliy ta'lim muassasalari, ichki ishlar organlari va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasida dual ta'lim elementlariga asoslangan hamkorlikni rivojlantirish, ta'lim jarayonida inson huquqlari, gender tengligi, madaniyatlararo muloqot va ijtimoiy inklyuziya masalalariga alohida e'tibor qaratish, talabalarning ijtimoiy loyihalarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish – bularning barchasi jamoat xavfsizligi sohasida fuqarolik subyektligini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari sifatida ko'riladi.

Jamoat xavfsizligining samarali modeli institutsional asimetriya sharoitida, ya'ni davlat javobgarlikning yagona tashuvchisi, fuqarolar esa fakultativ resurs bo'lib qolgan holatda amalga oshirilishi mumkin emas. Ushbu nomutanosiblikni bartaraf etish ta'lim paradigmasini fuqarolarni xavfsizlikni ta'minlashning to'laqonli subyektlari sifatida shakllantirish yo'nalishida transformatsiya qilishni talab etadi. Bu esa "jamoat xavfsizligini ta'minlashda ishtirok etish" [3] modelidan "xavfsizlikni hamkorlikda ta'minlash" modeliga o'tishni nazarda tutadi. Kengroq institutsional o'lchamda, huquqni muhofaza qiluvchi va kuch tuzilmalari tomonidan xalqqa xizmat qilish tamoyilining hayotga tatbiq etilishi jamiyatda profilaktikaning qadriyatli-me'yoriy asosi sifatida huquqiy madaniyatni hamda jinoyatchilikka nisbatan murosasizlik muhitini shakllantirishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonda ta'lim siyosati fuqarolik ishtiroki subyektlarini tayyorlashni, millatlararo muhitda nizo salohiyatini pasaytirishni va jamoatchilik nazorati samaradorligini oshirishni ta'minlovchi asosiy institutsional-preventiv mexanizm funksiyasini bajaradi. Bu esa fuqarolik ishtiroki, millatlararo totuvlik va huquq-tartibot barqarorligining konstitutsiyaviy tamoyillarini ro'yobga chiqarishning zaruriy shartidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh. M. Har bir qaror, har bir xizmat, har bir jarayon faqat inson manfaatiga xizmat qilishi zarur (xalqaro forumdagi nutqi) [Elektron resurs] // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. — 2025. — 28-noyabr. — URL: <https://president.uz/oz/lists/view/8717>
2. Mirziyoyev Sh. M. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda yangi tizim: hamma xizmatlar bir joyda [Elektron resurs] // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. — 2019. — 10-yanvar. — URL: <https://president.uz/uz/lists/view/2236>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PQ-27-son "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. — URL: <https://lex.uz/ru/docs/5749291>
4. Urazbaev A. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda fuqarolar ishtirokining institutsional asimetriyasi // Acta NUUZ. — 2026. — № 1 (1.2). — B. 214–216. — URL: <https://journals.nuu.uz/index.php/actanuuz/article/view/10869>
5. Stenson K. Jamoaviy politsiya faoliyati boshqaruv texnologiyasi sifatida // Economy and

- Society. — 1993. — Vol. 22, № 3. — P. 373–389. — DOI: 10.1080/03085149300000025.
6. Bayley D. H. Kelajak politsiyasi. — New York: Oxford University Press, 1994. — 187 p.
 7. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (yangi tahrir) [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: <https://lex.uz/uz/docs/6445145>
 8. O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 12-apreldagi O‘RQ-474-son “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: <https://lex.uz/uz/docs/3679092>
 9. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O‘RQ-371-son “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni (2022-yil 26-yanvardagi tahriri) [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: <https://lex.uz/uz/docs/2387357>
 10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: <https://lex.uz/uz/docs/4545887>
 11. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: <https://lex.uz/uz/docs/5013007>
 12. Barqaror rivojlanish uchun mahalliy hamjamiyatlar bazasida o‘qitish: tahliliy eslatma. — Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2016. — 32 b. — URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247569_rus
 13. Finnish National Board of Education. Boshlang‘ich ta’lim uchun milliy o‘quv dasturi (2014). — Helsinki: Next Print Oy, 2016. — 473 p.
 14. OECD. Ijtimoiy taraqqiyot uchun ko‘nikmalar: ijtimoiy va emotsional ko‘nikmalar kuchi. — Paris: OECD Publishing, 2015. — URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/03/skills-for-social-progress_g1g4c895/9789264226159-en.pdf
 15. Dubbel Duaal: politsiya talabalarining amaliyotga erta chiqishi: ha yoki yo‘q? [Elektron resurs] // HAN University of Applied Sciences. — 2021. — 9-iyun. — URL: <https://www.han.nl/nieuws/2021/06/dubbel-duaal-studenten-politie-eerder-de-praktijk-in-ja-of-nee>
 16. Politsiyada fuqarolar ishtiroki [Elektron resurs] // College of Policing rasmiy veb-sayti. — URL: <https://www.college.police.uk/support-forces/practices/virtual-volunteers-solution-oriented-policing>
 17. Virtual ko‘ngillilik loyihasi talabalarga tajriba orttirishga yordam beradi va jinoyatchilikka qarshi kurashda politsiyaga ko‘maklashadi [Elektron resurs] // University of South Wales News. — 2023. — 14-mart. — URL: <https://www.southwales.ac.uk/services/careers/students>
 18. Duales Studium: davlat xizmati uchun dual bakalavr dasturlari [Elektron resurs] // Hochschule für Polizei und öffentliche Verwaltung Nordrhein-Westfalen (HSPV NRW). — URL: <https://www.hspv.nrw.de/studium/bachelorstudiengaenge/duales-studium>
 19. Germaniyada o‘qish: Shimoliy Reyn-Vestfaliyada dual ta’lim dasturi (politsiya boshqaruvi) [Elektron resurs] // Study in Germany portali. — URL: <https://www.study-in-germany.de/en/plan-your-studies/finding-a-university/hochschulen/hspv-nrw/>